

Ignace Glorieux:

**“Een op drie Vlamingen
gaat naar de bibliotheek”**

PARTICIPATIE SURVEY 2014

Interview: Julie Hendrickx

Foto's: Marc Engels

In 2014 werden 3965 Vlamingen gevraagd om hun participatiegedrag nader toe te lichten. De onderzoeksteams van het Steunpunt Beleidsrelevant Onderzoek Cultuur, Jeugd, Sport en Media verwerkten de resultaten tot de Participatie Survey 2014. De derde steekproef op rij. META sprak met Ignace Glorieux, professor Sociologie en hoofd van de vakgroep Sociologie aan de Vrije Universiteit Brussel, over de trends in het bibliotheekbezoek van de Vlaming.

In hoeverre is een steekproef als de Participatie Survey representatief?

Geen enkele steekproef is representatief, dat bestaat niet. Er zijn altijd mensen die je niet bereikt. Wij gaan ervan uit dat de mensen die we niet bereiken eveneens random zijn maar ook dat is niet realistisch. Ik heb bij een tijdsbestedingsonderzoek bijvoorbeeld nog nooit een inbreker ontmoet. Maar de Participatie Survey (PaS) wil wel een toonbeeld van zorgvuldigheid zijn. De deelnemers werden ad random geselecteerd en er werd veel tijd en aandacht besteed aan alle ontmoetingen. Ook in het overtuigen van mensen om deel te nemen. En als iemand niet thuis was, ging men tot drie keer toe terug. Maar sommigemensen zijn nu eenmaal nooit thuis. De deelnemers worden achteraf gewogen op basis van achtergrondvariabelen zoals geslacht, leeftijd, opleidingsniveau, regio, ... Maar ook daar zit je met beperkingen. Je kan bijvoorbeeld niet wegen naar tijdsdruk omdat je geen ijkpunten hebt van diegenen die nooit thuis zijn en dus niet deelnemen aan de enquête. Bovendien is iemand die regelmatig participeert aan cultuur makkelijker geneigd om deel te nemen aan een enquête over cultuurparticipatie. Lager opgeleiden zijn dus ondervertegenwoordigd. Meestal moeten zij echt overtuigd worden omdat ze denken niet interessant genoeg te zijn voor het onderzoek. Er zit dus altijd ruis op een steekproef, een deel informatie blijft daardoor altijd onbekend.

Welke trends kunnen jullie na drie surveys vaststellen voor openbare bibliotheken?

Het bibliotheekbezoek gaat licht achteruit maar niet fundamenteel. In 2004 bezocht 32 procent van de ondervraagden de bibliotheken in het afgelopen half jaar, in 2009 ging het over 27 procent en nu zitten we weer op 30 procent. Van een lichte daling wordt al wel gezegd dat die significant is maar goed, één op drie Vlamingen ging de laatste zes maanden naar de bibliotheek. Ik vind dat niet zo slecht. Zeker omdat er vandaag minder redenen zijn om naar de bibliotheek te gaan dan vroeger. Er is zoveel online te vinden. Neem nu cd's: voor mijn kinderen is het absurd dat ik in de bibliotheek nog een cd leen. Dus in die zin is die daling heel beperkt.

Wat me wel blijft verwonderen is dat de bibliotheek voor jongeren wel aantrekkelijk weet te blijven — 65 procent van alle jongeren onder de achttien bezochten de bibliotheek — maar dat ze er niet in slaagt om de oudere generaties aan te trekken. Slechts 15 procent van de 65-plussers bezocht de bib, van die

leeftijdsgroep was ook maar 52 procent ooit lid of is dat nu. Ook de conclusie dat wie als kind naar de bib ging, meer kans maakt om lid te blijven dan diegenen die dit niet deden, blijft overeind.

Zal dit in de toekomst keren? Want diegenen die als kind via de schoolwerking de bibliotheek bezochten worden stilaan ook 65-plussers.

Toen ik, 55-plusser, jong was dan was onze lokale bibliotheek een 'boekery' ergens in een achterkamer van een klooster. Het is pas met het bibliotheekdecreet dat die gemeentelijke bibliotheken uitgebouwd werden. Maar los daarvan blijf ik het verwonderlijk vinden dat 65-plussers de weg naar de bibliotheek zo weinig vinden. Er is nochtans zo'n ruim aanbod aan kranten, tijdschriften, naslagwerken en een comfortabele leeshoek. Moest ik gepensioneerd zijn en ik woonde niet al te ver van een bib dan zou dat na mijn ochtendwandeling een prima stek zijn om rustig de krant te lezen en mensen te ontmoeten. Het is raar dat diegenen die er tijd voor hebben, de bibliotheek links laten liggen. Dat ook de laaggeschoolden buiten de boot vallen is op het eerste gezicht ook niet logisch. Want als je het financieel wat moeilijker hebt, dan kan je toch enorm veel vinden in een bibliotheek: stripverhalen, populaire tijdschriften, cd's, dvd's... En toch werkt het niet. Of toch in veel mindere mate dan men zou mogen verwachten. Hoeveel moeite je ook doet om de drempel te verlagen, de bibliotheek blijft een cultuurhuis. Ik probeer me dikwijls voor te stellen hoe het moet zijn om die allereerste keer een bibliotheek binnen te stappen als je de codes niet kent. Wij staan daar niet bij stil omdat het voor ons evidenties zijn. Als wij bijvoorbeeld de Munt passeren, lopen we snel Muntpunt even binnen. Maar stel je voor dat het niet zo eenvoudig is: je komt een huis binnen waar het overwegend stil is, waar allemaal boeken staan, geordend, en waar er iemand achter een balie zit die jou ook onmiddellijk gezien heeft. Bovendien dwingt de signalisatie je om onmiddellijk keuzes te maken: fictie, non-fictie, ... Het feit dat bibliotheken een klassering hanteren, is voor ons vanzelfsprekend. Maar je mag niet onderschatten wat voor een drempel dat kan zijn voor iemand die de code niet kent. Andersom durf ik zelf ook niet zomaar elk café met het grootste gemak binnen te wandelen. Want daar ken ik dan weer niet alle codes en zou ik me bekeken voelen. Iemand die de codes van de bibliotheek niet kent ervaart dat op een gelijkaardige manier.

Wat merkt u op als de resultaten voor de openbare bibliotheeksector afgezet worden tegenover die van andere domeinen?

Over het algemeen is er een zekere samenhang: hoger opgeleiden en gezinnen waarin vader en moeder hoger opgeleid zijn participeren vaker aan cultuur, in al haar vormen. Maar de bibliotheken blijven verwonderen. Je zou denken dat iemand die graag leest, eerder boeken koopt dan leent. En dat mensen die het wat moeilijker hebben, vaker naar de bibliotheek gaan. Hoe laagdrempelig de bibliotheek ook is, er blijft een grote samenhang met hoger opgeleiden en die blijkt bovendien moeilijk te doorbaken. Bibliotheekbezoek lijkt iets te zijn dat er van kleins af aan ingelepeld wordt. In die zin heeft de schoolwerking een belangrijke functie. Idealiter gaan ze met de kinderen naar de bibliotheek, niet andersom. Alleen dan breng je ze echt in contact met de bibliotheek. Maar het moet haalbaar zijn natuurlijk.

Ondanks het participatiedecreet nemen de verschillen in cultuurparticipatie tussen de verschillende opleidingsniveaus alleen maar toe.

Dat geldt bijna voor alle sectoren. We hebben ook onderzoek gedaan bij cultuurcentra en die slagen daar iets beter in. Maar vooral via hun receptieve werking, via het verenigingsleven dus. Cultuurbeleidscoördinatoren horen dat niet graag zeggen want

te maken dan waren we aan het lezen. Vandaag zoeken leerlingen en studenten op internet naar informatie en benoemen ze dat ook anders. Ik denk niet dat studenten voor hun thesis nog boeken lezen zoals wij dat wel deden. Ze verzamelen informatie online en een artikel zullen ze eerder scannend lezen.

Maar ook hier is de daling niet spectaculair. En zelf vind ik dat ze vaak overdreven wordt. Zoals zoveel dingen. Televisiekijken gaat ook niet achteruit ondanks de concurrentie met internetgebruik. Mensen kijken eerder nog iets meer televisie dan vijftien jaar geleden. Maar we hebben altijd een nostalgisch beeld van het verleden, van een tijd waarin mensen geen televisie hadden. Ook toen las men niet het ene boek na het andere.

De PaS kijkt wat openbare bibliotheken betreft niet verder dan de ontspanningswaarde. Maar de actuele opdracht van de openbare bibliotheken gaat veel verder dan dat. In hoeverre zijn de voorgestelde cijfers correct als er onder andere met de educatieve waarde geen rekening wordt gehouden?

Specifiek voor het bibliotheekbezoek werd er de vraag gesteld of men de bib bezocht in het kader van vrije tijd. En dus niet

“ BIBLIOTHEEKBEZOEK LIJKT IETS TE ZIJN DAT ER VAN KLEINS AF AAN INGELEPELD WORDT.

zij zijn vooral trots op hun eigen programmering. En daar leggen ze de lat hoog. Maar de echte democratisering gebeurt via de verenigingen, via de Chiro of de KAV. Eigenlijk zou je die werking moeten (kunnen) optillen naar iets meer. Maar vaak blijft het bij Geert Hoste en daar zijn de cultuurcentra dan weer geen fan van. Zij verkiezen Anna Teresa de Keersmaeker. En zijn dan achteraf verwonderd dat ze niet alle lagen van de bevolking bereiken. Maar cultuurcentra slagen er doorgaans wel beter in om een diverser publiek te bereiken. Men stelde vast dat bezoekers die het CC via de receptieve werking bezoeken, ineens ook de tentoonstelling meepikken. Door een aanbod of verschillende functies te combineren, kan je drempels verlagen. De nabijheid van een postpunt, muziekschool, academie of een gezellige kofiebar kan de bibliotheek een handje helpen.

Houdt het lezen als vrijetijdsactiviteit stand ondanks dat de bibliotheekcijfers dalen?

Dat is paradoxaal, want we stellen vast dat de oudere generaties meer lezen dan jongere. Wat nog eens aangeeft dat dit een onbereikte doelgroep is. Maar het lezen neemt wel af. Tegelijkertijd moeten we die trend misschien wat relativeren want benoemt men lezen in vele gevallen nog wel als lezen? Als wij vroeger informatie opzochten om een taak of scriptie

voor werk- of studiedoeleinden. Die vraagstelling werd bij de eerste survey al vastgelegd. Maar ik vraag me soms af of deelnemers het onderscheid zelf zo strikt maken. Tenzij je enkel en alleen voor je scriptie of andere opdrachten de bibliotheek bezocht, kun je duidelijk vaststellen dat je de bib niet voor ontspanningsdoeleinden bezocht. Maar ik denk eigenlijk dat de meesten studie- en ontspanningsdoeleinden combineren in eenzelfde bibliotheekbezoek. Ik zou de vraag ook liever tweeledig stellen: ben je de afgelopen maanden in een bibliotheek geweest? Zo ja: was dat uitsluitend voor werk of studies? Of was het uitsluitend voor ontspanning? Of combineerde je beiden? Dat zou beter zijn. Het belang van de PaS is dat het een longitudinale studie is zodat we trends kunnen vaststellen. Maar met elk longitudinaal onderzoek zit je vast aan de oorspronkelijke vraagstelling. Als je die verandert dan vervalt de vergelijkbaarheid. Is de huidige vraagstelling een groot nadeel? Dan moet je die natuurlijk aanpassen maar als het niet opweegt tegen de trend dan heeft dat niet veel zin.

Waarom is er destijds gekozen om enkel te focussen op die ontspanningswaarde?

Daar gaan dikwijls ellenlange discussies aan vooraf. We zitten nu aan de vierde generatie maar het is telkens anders geweest:

dan weer kwamen er sport en media bij, dan weer niet. En dat heeft zijn gevolgen, te beginnen met wie de partners zijn en wat zij liefst in de vragenlijst willen. Zelf zou ik bijvoorbeeld liever meer vragen stellen over de bibliotheken en cultuurcentra, omdat dat ons domein is binnen het consortium, maar in de vragenlijst krijgen we alles bij elkaar maar vijf minuten tijd. Dat maakt het niet gemakkelijk.

Ook beleidsmakers lezen de resultaten van de PaS, krijgen ze hierdoor geen te eng beeld over wat een bibliotheekwerking inhoudt? Heeft de PaS daar geen verantwoordelijkheid die ze moet opnemen?

Ja, misschien wel. Maar je moet ook alles in perspectief zien natuurlijk. De PaS heeft vooral de bedoeling om de samenhang tussen verschillende vormen van cultuur en participatie te belichten. Er is geen enkele enquête in Vlaanderen die zo breed gaat als de PaS. De PaS is een a-selecte steekproef die 'representatief' is voor de Vlaamse bevolking. Maar als je echt zicht wil hebben op trends binnen de bibliotheeksector dan moet je die sector in de diepte onderzoeken en dat kan niet in het kader van de PaS. Daarvoor heb je een apart gebruikersonderzoek nodig. Enkel dan kun je de gebruikers kaderen binnen dit bredere bevolkingsonderzoek. Als je beleidsvoorbereidend onderzoek wil doen, dan moet je beide combineren. Nu kunnen we bijvoorbeeld enkel vaststellen dat 65-plussers weinig van de

bibliotheek gebruik maken maar van diegenen die wel lid zijn kunnen we niet zeggen hoe ze de bib gebruiken.

In 2004 deden we al eens een uitgebreid onderzoek naar het profiel van de Vlaamse bibliotheekbezoeker (*Bibliotheek- & archiefgids 2005/2*, nvdr.) Dan kom je ook te weten welke boeken en ander materiaal uitgeleend worden en hoe de leeszaal gebruikt wordt. Dat zou ik heel graag opnieuw doen.

Is een nieuw gebruikersonderzoek op korte termijn haalbaar? Nu het rapporteringsbeleid door Vlaanderen wordt afgebouwd neemt het belang van dergelijke onderzoeken alleen maar toe.

Sinds 2004 is er veel veranderd. Studenten gingen toen nog niet massaal in de bibliotheek studeren, er was nog geen sprake van e-boeken en cd's waren nog populair. We zouden best eens met alle partners samen zitten. We hadden destijds wel een goede formule: het onderzoek werd toen hoofdzakelijk gefinancierd door de bibliotheken zelf. Elke bibliotheek die wou meedoen betaalde 1000 euro. We rekenden aanvankelijk op veertig bibliotheken, uiteindelijk namen er 165 deel.

Het voordeel van zo'n onderzoek in een bibliotheek is dat we te maken hebben met een gesloten systeem. We hebben hetzelfde onderzoek nadien herhaald voor de cultuurcentra maar dat was veel moeilijker. Een bibliotheek heeft een vast klantenbestand.

“ ALS JE ECHT ZICHT WIL HEBBEN OP TRENDS BINNEN DE BIBLIOTHEEKSECTOR DAN MOET JE DE SECTOR IN DE DIEPTE ONDERZOEKEN.

Leden moeten ook naar de bibliotheek gaan om van haar diensten gebruik te maken. In de bibliotheek word je bij het lenen of terugbrengen van materiaal geregistreerd. Dat elke registratie digitaal gebeurt is bovendien enorm comfortabel. Daardoor kan je de enquête in de bib ook beschouwen als bibliotheekmateriaal. Als je in de steekproef bent opgenomen en je meldt je aan in de bib, dan krijg je automatisch de vraag of we je uitleengedrag voor een periode van zes maanden mogen volgen. Op die manier verkrijgen wij de nodige informatie op een relatief makkelijke manier. En als bibliotheek beschik je achteraf over gegevens over je eigen werking: wie zijn onze gebruikers, hoe ervaren en gebruiken ze de bibliotheek ... Bovendien kan je die resultaten afzetten tegenover andere, vergelijkbare, bibliotheken in Vlaanderen. Toen we de 165 onderzoeksrapporten voorstelden was iedereen daar heel enthousiast over. Ook als de resultaten wat tegenvielen. Vaak kon men eindelijk iets aantonen dat al langer vermoed werd maar waar men geen gehoor vond bij de schepen.

Zal ten slotte de afschaffing van de bibliotheekplicht voor gemeenten zich in de toekomst laten voelen in de survey denkt u?

Ik vrees het wel. Het krachtigste element van dat decreet was het feit dat je in elke Vlaamse gemeente een bibliotheek had. Als je kwetsbare doelgroepen wil bereiken blijft dat onontbeerlijk. Ouderen hebben vaak een kleinere leefwereld omdat ze minder mobiel zijn. Als je dan niet dichtbij een bibliotheek woont, dan onderneem je die 'reis' niet. Hetzelfde geldt voor kansarmen. De bedreiging van webwinkels zal overigens alleen maar toenemen. Ook in de bibliotheek kan je je boeken al online aanvragen en dankzij boekenschuiven kan je het geleende materiaal ook na sluitingstijd makkelijk binnenbrengen. Maar je moet er nog steeds geraken. Als we steeds minder fysiek naar de winkel gaan, gaan we dan nog wel de moeite doen om naar de bibliotheek te gaan? In diezelfde lijn denk ik ook niet dat e-boeken de toekomst van de bibliotheek zijn. Als je materiaal online aanbiedt, waar ligt dan nog het verschil tussen de bibliotheek en een commerciële onderneming? Het aanbod is misschien goedkoper maar hoe verantwoord je dat naar de commerciële wereld? De toekomst van de bibliotheek ligt in haar functie als ontmoetingsplaats. Zoals studenten naar de bibliotheek trekken om samen te zijn, dat is de toekomst. ■■